

ANDRZEJ MISZCZUK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

UWARUNKOWANIA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I KONKURENCYJNOŚCI W REGIONIE TRANSGRANICZNYM

Abstract: The Conditions of Entrepreneurship and Competitiveness in Trans-border Region. The specific character of a trans-border region, i.e. an area which comprises at least two administrative units located along both sides of the state border, business activity of the indigenous population, and the capacity for building a competitive edge relative to other national and international regions largely depend on the political system of and relations between the neighbouring countries. These considerations determine the character of the state border which, according to O. Martinez, has five stages of evolution: hostility, coexistence, cooperation, interdependence, and invisibility. The opening of the state border may bring about important economic effects on entrepreneurship and competitiveness. These include the cohesion effect, brain drain, „insularity” or exclusion.

Wstęp

Ewolucja znaczenia położenia przygranicznego w następstwie zmiany funkcji granic państwowych oraz w jej efekcie możliwość powstania regionu transgranicznego, tworzą nowe warunki do rozwoju przedsiębiorczości. Dzięki temu zmianie ulega także konkurencyjność regionu, składającego się z jednostek przestrzennych, położonych wzdłuż granicy państwowej. Celem opracowania jest zidentyfikowanie uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości oraz wzrostu konkurencyjności regionu transgranicznego, rozumianego jako obszar składający się co najmniej z dwóch regionów administracyjnych – traktowanych jako najwyższe jednostki organizacji terytorialnej kraju – położonych wzdłuż granicy państwowej, po jej obu stronach¹.

¹ Dla odróżnienia od regionu transgranicznego, przyjęto że region administracyjny położony wzdłuż granicy państwowej z jednej jej strony nosi nazwę regionu przygranicznego.

1. Uwarunkowania przedsiębiorczości i konkurencyjności regionalnej

Przedsiębiorczość jest postawą poszczególnych osób, społeczeństw i instytucji, zmierzającą do²:

- poszukiwania nowych zastosowań dla posiadanych zasobów;
- wyznaczania celów działalności, uwzględniających nie tylko dostępne zasoby, ale także możliwość ich wzrostu;
- identyfikowania i kreowania nowych potrzeb;
- przewidywania przyszłych kierunków rozwoju potrzeb i technik wytwarzania oraz dostosowywania do nich potencjału gospodarczego.

Przedsiębiorczość jest bardzo ważnym czynnikiem określającym regionalny potencjał rozwoju, którego walory mają z kolei wpływ na konkurencyjność regionu – rozumianą zgodnie z definicją OECD – jako zdolność do wytwarzania towarów i świadczenia usług oraz ich sprzedaży na rynkach międzynarodowych, w celu zapewnienia relatywnie wysokiego i stabilnego poziomu dochodów oraz zatrudnienia³.

Zdaniem Gruszeckiego⁴ w literaturze przedmiotu można wyróżnić dwa skrajne podejścia do zjawiska przedsiębiorczości. Pierwsze, wąsko ekonomiczne, traktuje przedsiębiorczość jako spłot szczególnych warunków gospodarczych, drugie – ukazuje jej kulturowe źródła, uwarunkowania i czynniki o charakterze⁵:

- politycznym (wolność gospodarcza, własność prywatna, zakres interwencjonizmu państwowego, zakres ograniczeń prawnych itp.);
- społeczno-kulturowym (religia, wyznawane wartości, model rodziny, więzi etniczne itp.);
- ekonomicznym (podatki, cła, dotacje, polityka kredytowa).

Nieco szerszą próbę systematyzacji uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości przedstawił z kolei Safin⁶, wyróżniając:

- warunki osobowościowe, z których wynika, że przedsiębiorcy mają na ogół osobowość dynamiczną, nieschematyczną oraz nonkonformistyczną;

² W. Janik: *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*. WSPA, Lublin 2004, s. 13-14.

³ L. Budd: *Competitiveness: Briefing for a Debate*. „Regions – The Newsletter of RSA” 2002, nr 240, s. 9-14.

⁴ T. Gruszecki: *Przedsiębiorca w teorii ekonomii*. CEDOR, Warszawa 1994, s. 89-111.

⁵ Por.: T. Gruszecki, *op cit*, s. 111-114 oraz W. Janik, *op. cit.*, s. 19.

⁶ K. Safin: *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – próba systematyzacji*, [w:] *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, K. Jaremczuk (red.). PWSZ im. prof. S. Tarnowskiego, Tarnobrzeg 2004, s. 44-55.

- aksjologiczny obszar przedsiębiorczości, rozumiany jako społecznie akceptowane wartości, którymi w swym działaniu kieruje się przedsiębiorca;
- warunki lokalne i regionalne, do których można zaliczyć prowadzoną przez władze lokalne i regionalne politykę wspierania przedsiębiorczości, mobilizację społeczną, określaną niekiedy jako kapitał zaufania społecznego, poziom wykształcenia ludności oraz czynniki lokalizacyjne działalności gospodarczej;
- warunki makrootoczenia, w ramach których można wyróżnić: polityczno-prawne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe oraz komunikacyjne.

W dalszej części rozważań, uwaga autora została ograniczona do analizy lokalnych i regionalnych warunków przedsiębiorczości oraz warunków związanych z funkcjonowaniem makrootoczenia, a wynikających ze zmiany znaczenia położenia przygranicznego oraz tworzenia się regionów transgranicznych. W nawiązaniu do nich podjęto też próbę ukazania zmian w zakresie konkurencyjności regionów transgranicznych.

2. Model rozwoju granicy i regionu transgranicznego

Specyfika obszarów przygranicznych zależy od ustroju i formy sąsiadujących ze sobą państw, ale też od relacji między nimi, co znajduje swój wyraz w charakterze granicy. W jej ewolucji można – zdaniem Martineza – wyróżnić pięć, następujących etapów⁷:

- wrogości;
- koegzystencji;
- współpracy;
- współzależności;
- niezauważalnej.

Etap wrogości jest na ogół następstwem gwałtownych wydarzeń politycznych (wojen), związanych z zagrożeniem bytu państwa, nienaruszalności jego terytorium oraz granic. Zjawisko wrogości potęgowane jest też wtedy, kiedy skutkiem tych wydarzeń są krzywdzące dla określonej społeczności narodowej, regionalnej czy lokalnej – rozstrzygnięcia terytorialne, a pamięć o wydarzeniach z przeszłości staje się ważnym elementem tożsamości społecznej.

⁷ O. Martinez: *The Dynamics of Border Interaction: New Approaches to Border Analysis*, [w:] *Global Boundaries*, C. H. Schofield (red.). *World Boundaries*, vol. I, Routledge, London 1994, s. 1-15.

Przejście z etapu wrogości do **etapu koegzystencji** wymaga czasu. Jest ono łatwiejsze, wtedy gdy jednym z impulsów do podjęcia współpracy między jednostkami administracyjnymi, w tym między regionami przygranicznymi jest – zdaniem Bennett’a⁸ – wykraczanie przestrzeni funkcjonalnej (ekonomicznej, społeczno-kulturowej itp.) poza granice administracyjne czy też granice państw. Szczególną rolę w tym zakresie mogą odegrać miasta podzielone granicą, które mają szansę stać się węzłami regionów transgranicznych⁹.

Warto jednak pamiętać, że długotrwałe utrzymywanie się granicy wrogości może doprowadzić do ostatecznego zerwania wszelkich, wcześniej występujących związków funkcjonalno-przestrzennych oraz nadania regionom przygranicznym cech obszarów peryferyjnych nie tylko w znaczeniu geograficznym, ale także społeczno-ekonomicznym. Analiza przeprowadzona przez Cioka¹⁰ pokazuje – na przykładzie wybranych krajów, w tym także Polski, że w regionach przygranicznych częściej w porównaniu z innymi regionami identyfikowane są tzw. obszary problemowe, związane przede wszystkim z:

- długotrwałym odpływem ludności;
- daleko posuniętą dekapitalizacją majątku trwałego;
- niskim wykorzystaniem rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

W efekcie następuje znaczne zmniejszenie oraz pogorszenie jakości potencjału rozwojowego regionu przygranicznego, a tym samym obniżenie jego konkurencyjności. Spadek zaludnienia regionu jest następstwem odpływu migracyjnego, co w dalszej kolejności – przez selektywność migracji – powoduje powstanie ujemnego przyrostu naturalnego. Migrują przede wszystkim ludzie młodzi, wykształceni, przedsiębiorczy, których liczba i tak na ogół nie jest duża. Gruszecki podaje, że w każdym społeczeństwie ok. 5-10% populacji ma cechy przedsiębiorcze¹¹, jednak ich ujawnienie zależy od wielu warunków, wspomnianych w początkowej części opracowania.

Wyludnianie się regionów przygranicznych, przyczynia się do starzenia się ludności. Zwiększający się odsetek ludności starszej, powoduje wzrost bierności społecznej, w efekcie osłabiając innowacyjność obszarów przygranicznych. Ponadto zmniejszająca się liczba ludności oznacza

⁸ R. J. Bennett: *Administrative Studies and Economic Space*. „Regional Studies” 31.3 1997, s. 323-336.

⁹ Por. m.in.: C. Waack, *Divided Border Cities in the Baltic States*. „Region and Regionalism” 1998, s. 270-277.

¹⁰ S. Ciok: *Wybrane obszary problemowe Polski Południowo-Zachodniej*. „Studia Geograficzne” t. LXII, 1994, s. 9-38.

¹¹ T. Gruszecki, *op. cit.*, s. 114.

zmniejszanie się rynku zbytu i możliwości realizacji zakładanych zysków, co dodatkowo skłania przedsiębiorców do opuszczania tych terenów. Z kolei zmniejszająca się aktywność gospodarcza, powoduje że spadają dochody podatkowe władz publicznych, a tym samym maleją szanse na ograniczenie niekorzystnych tendencji w rozwoju społeczno-gospodarczym¹².

Aby przerwać wzmacnianie się negatywnych sprzężeń zwrotnych wywołujących spadek konkurencyjności regionów przygranicznych należy podjąć działania związane ze zmianą charakteru granicy wrogości na granicę koegzystencji. Powstaje jednak pytanie, kto ma być ich inicjatorem. Czy inicjatywa władz lokalnych i regionalnych jest następstwem działania władz centralnych, czy może na odwrót: działania lokalne i regionalne tworzą podstawy do aktywności międzypaństwowej na szczeblu rządowym. Odpowiedź na to pytanie zależy w dużym stopniu od kompetencji władz lokalnych i regionalnych. Loughlin posługując się czterema modelowymi typami państw¹³, tj.:

- państwem federalnym;
- regionalnym państwem unitarnym;
- zdecentralizowanym państwem unitarnym;
- scentralizowanym państwem unitarnym;

uznał, że wyznacznikami pozycji i kompetencji regionów administracyjnych są:

- bezpośrednia wybieralność władz regionalnych;
- prawo regionów do udziału w tworzeniu polityki krajowej;
- prawo regionów do zawierania umów międzynarodowych;
- prawo do politycznej/prawnej kontroli nad władzami subregionalnymi.

Występowanie tych cech w regionach administracyjnych w różnych typach państw ukazuje tabela 1.

Z zawartego w niej zestawienia wynika, że z punktu widzenia uwarunkowań polityczno-prawnych mogą istnieć cztery typy regionów administracyjnych¹⁴, tj. regiony.:

- autonomiczne w państwach federalnych,
- autonomiczne w państwach unitarnych,
- samorządowe w państwach unitarnych,

¹² Szerzej na temat mechanizmu wyludniania się ludności oraz ekonomicznych skutków tego procesu por.: A. Miszczuk, *Wyludnianie się wsi a rolnictwo wschodniej Lubelszczyzny*. „Dokumentacja Geograficzna” z. 2, 1993, s. 17-22.

¹³ J. Loughlin: *Regional and Local Democracy in the European Union*. Committee of the Regions, Brussels 1999, s. 5-19.

¹⁴ Szczegółową ich charakterystykę zawiera m.in. monografia J. Sługockiego, *Pozycja prawno-ustrojowa regionu: regiony w Europie Zachodniej*. WSP, Olsztyn 1996.

Cechy regionów administracyjnych w różnych typach państw

Typ państwa	Cechy regionów administracyjnych			
	wybieralność władz	udział w tworzeniu polityki krajowej	zawieranie traktatów międzynarodowych	polityczna/prawna kontrola nad władzami subregionalnymi
Federalne	++	++	+	+
Regionalne unitarne	++	+	-	-
Zdecentralizowane unitarne	++/+	-	-	-
Scentralizowane unitarne	-	-	-	-

Oznaczenia: ++ cecha występuje w dużym natężeniu, + cecha występuje w średnim natężeniu, - cecha nie występuje.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J. Loughlin (1999).

- administracyjno-funkcjonalne w państwach unitarnych.

Przejście od granicy wrogości do granicy koegzystencji jest relatywnie łatwiejsze, gdy po obu stronach granicy mamy do czynienia z regionami autonomicznymi lub samorządowymi. Zdecydowanie trudniejsze jest nawiązywanie współpracy między regionami w państwach, z których choćby jedno ma charakter scentralizowany.

Nieadekwatności instytucjonalne, których przejawem jest zróżnicowany zakres kompetencji władz lokalnych oraz regionalnych, funkcjonujących po obu stronach granicy państwowej, są najczęściej wymieniane – obok asymetrii gospodarczej oraz dystansu kulturowego i językowego – jako główne bariery współpracy transgranicznej¹⁵.

Obok działalności władz lokalnych i regionalnych w przełamywaniu bariery przestrzennej, jaką jest granica wrogości, rolę nie do przecenienia odgrywają władze państwowe, zawierające traktaty i umowy międzynarodowe, spośród których – obok traktatów o dobrym sąsiedztwie czy innych tej rangi umów, najważniejsze dla współpracy transgranicznej wydają się umowy regulujące komunikację transgraniczną, zarówno te o charakterze inwestycyjnym, jak i pozainwestycyjnym¹⁶. Do pierwszych z nich można zaliczyć umowy dotyczące inwestycji w zakresie infrastruktury granicznej i transportowej,

¹⁵ Por.: S. Ciok, *Bariery i ograniczenia współpracy transgranicznej* (ze szczególnym uwzględnieniem granicy polsko-niemieckiej), [w:] *Czynniki i bariery regionalnej współpracy transgranicznej – próba syntezy*, J. Kitowski (red.), UMCS-PTG, Rzeszów 1998, s. 54-55.

¹⁶ M. Sobczyński: *Współczesne międzynarodowe powiązania transgraniczne (próba systematyzacji)*, [w:] *Strefa pogranicza Polska-Czechy. Procesy transformacji i rozwoju*, K. Heffner, W. Drobek (red.), Instytut Śląski, Opole, 1996, s. 71-75.

do drugich – umowy o bezwizowym ruchu transgranicznym oraz innych ułatwieniach, takich jak: strefa konwencji turystycznej czy bezpaszportowy ruch transgraniczny.

Dzięki tego typu działaniom władz państwowych, wspieranych inicjatywami władz regionalnych i lokalnych następuje wzrost przenikalności granic¹⁷, ujmowany w dwóch wymiarach¹⁸:

- fizyczno-technicznym (liczba przejść granicznych, zakres kontroli granicznej, układ i jakość sieci transportowej);
- polityczno-prawnym (zakres regulacji prawnych normujących charakter i wielkość ruchu oraz wymiany transgranicznej).

Fazę granicy koegzystencji można też określić mianem fazy wymiany informacji¹⁹. Dokonuje się na różnych płaszczyznach i między różnymi podmiotami. Służy poznaniu partnerów z drugiej strony granicy, sposobu zorganizowania administracji publicznej, przepisów celnych, podatkowych i innych związanych z działalnością gospodarczą, walorów przyrodniczo-turystycznych, kultury materialnej i niematerialnej. Ma także na celu – przez rzetelną informację – zerwać z historycznymi, często krzywdzącymi stereotypami. Kanałami informacji są mass-media z obu stron granicy, transgraniczne ośrodki informacji i kultury, a także bezpośrednie kontakty mieszkańców, wymiana uczniów, studentów, wspólne imprezy sportowo-rekreacyjne oraz kulturalne.

Faza granicy współpracy pogłębia intensywność kontaktów transgranicznych. Płaszczyznami współpracy są przede wszystkim:

- bezpieczeństwo publiczne, zwłaszcza działania związane z przeciwdziałaniem skutkom klęsk żywiołowych, a także przestępczości;
- edukacja, badania naukowe, kultura oraz sport.

Rozwija się także handel, w tym także żywiolowy, nie ewidencjonowany, dla którego impulsem są różnice cen towarów po obu stronach granicy.

Jak się wydaje faza ta rozpoczyna proces formowania się regionu transgranicznego, który – w nawiązaniu do koncepcji Chojnickiego²⁰ – można potraktować jako terytorialny system społeczny. Jego cechami są z reguły:

¹⁷ Wzrost przenikalności granic określany jest niekiedy mianem erozji granic.

¹⁸ Por.: Z. Chojnicki, *Uwarunkowania rozwoju regionu nadgranicznego. Koncepcje i założenia teoretyczne*, [w:] *Studia rozwoju i zagospodarowania przestrzennego*, J. J. Parysek, B. Gruchman (red.), AE, Poznań, 1998 s. 21.

¹⁹ C. Ricq: *Handbook on Transfrontier Co-operation for Local and Regional Authorities in Europe*. Council of Europe, Strasbourg 1995, s. 32.

²⁰ Z. Chojnicki: *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*, [w:] *Podstawy regionalizacji geograficznej*, T. Czyż (red.). Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań 1996, s. 7-43.

- większe zróżnicowanie etniczne ludności, co ma wpływ na jej poczucie tożsamości terytorialnej;
- otoczenie zewnętrzne, obejmujące regiony należące do innych państw;
- na ogół słabo zdywersyfikowane i w małym stopniu innowacyjne podsystemy funkcjonalne;
- zdeformowane podsystemy osadnicze, co uwidacznia się w strukturze przestrzennej, ujmowanej w aspekcie porządkującym, a wynika z podziału granicą państwową jednostek osadniczych i stref ich wpływu.

Jednak najważniejszą cechą regionu transgranicznego, odróżniającą go od regionów przygranicznych jest zmiana charakteru jego położenia z peryferyjnego na rdzeniowe.

W **fazie granicy współpracy** lub w następnej fazie, tj. granicy współzależności może nastąpić instytucjonalizacja regionu transgranicznego, przez utworzenie euroregionu. Euroregion jest organizacją, składającą się z dowolnej liczby subregionalnych jednostek administracyjnych z obu stron jednej lub kilku wspólnych granic państwowych. Jednostki te łączą związki o charakterze ekonomicznym, społecznym, kulturowym itp. Euroregion jest także organizacją polityczną, a więc posiadającą polityków, personel urzędniczy, budżet i własną wizję rozwoju²¹. W ten sposób pojawia się kolejny podmiot, wpływający na warunki przedsiębiorczości oraz konkurencyjność regionu transgranicznego. Jednym z jego głównych zadań jest tworzenie sprzyjającego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości po obu stronach granicy oraz dążenie do wyrównywania szans rozwojowych w poszczególnych, narodowych częściach regionu transgranicznego.

Etap granicy współzależności, oznacza dalsze zacieśnienie więzi w ramach regionu transgranicznego, przez powiązania technologiczne, kapitałowe, przepływy pracowników, podejmowanie wspólnych przedsięwzięć na zasadach partnerskich.

Z kolei **etap granicy niezauważalnej** należy traktować jako pewien pożądany stan docelowy. Jego osiągnięcie jest możliwe w warunkach zawansowanej integracji gospodarczej państw, znajdującej się na etapie unii ekonomicznej lub unii celnej oraz wspólnego rynku²². Ten

²¹ M. Wolters: *Euregions along the German Border*, [w:] U. Bullman (red.): *Die Politik der dritten Ebene: Regionen in Europa der Union*. Nomos, Baden-Baden 1994; cyt. za: E. Ercole, M. Walters, M. Goldsmith, *Cities, Networks, Euregions, European Offices*, [w:] *European Integration and Local Government*, M. J. F. Goldsmith, K. K. Klausen (red.). Edward Elgar, Cheltenham-Brookfield 1997, s. 226.

²² O etapach integracji pisze szerzej F. Machlup, *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*. PWN, Warszawa 1986.

stan rzeczy z pewnością został osiągnięty w 15 państwach, tworzących przed 1 maja 2004 roku, Unię Europejską.

Proces przechodzenia od granicy dzielącej (zamkniętej), przez filtrującą do granicy łączącej (otwartej) ma charakter długotrwały oraz niekonieczne jednokierunkowy i pięciofazowy. Możliwe są zatem powroty, nierzadko gwałtowane i dramatyczne, do etapów wcześniejszych.

3. Przedsiębiorczość i konkurencyjność regionalna w warunkach pełnego otwarcia granicy

Otwarcie granicy państwowej oznacza dla obszarów położonych po jej obu stronach silny impuls rozwoju. Nie powinien on być traktowany wyłącznie jako sposób rozwiązywania problemów doraźnych, ale jako trwała przewaga konkurencyjna regionu transgranicznego oraz regionów przygranicznych, polegająca na²³:

- podniesieniu ich atrakcyjności lokalizacyjnej dla firm chcących włączyć tereny po drugiej stronie granicy w obszar swej aktywności marketingowej;
- wykorzystaniu zewnętrznych zasobów i zewnętrznego rynku zbytu, dzięki czemu mogą one przestać być obszarami peryferyjnymi, stając się obszarami rdzeniowymi, wspierającymi transformację oraz rozwój tradycyjnych obszarów rdzeniowych;
- istnieniu znacznych rezerw zasobów, spowodowanych wolniejszym rozwojem w przeszłości.

Sytuacja społeczno-gospodarcza w każdym regionie transgranicznym oraz jego otoczeniu jest na ogół zróżnicowana, dlatego pełne otwarcie granicy państwowej może oznaczać dla obszaru pogranicza, pojawienie się efektu²⁴:

- 1) kohezji,
- 2) drenażu,
- 3) „wyspy”,
- 4) wykluczenia.

Pierwszy z nich polega na integracji ekonomicznej i stymulacji wzrostu gospodarczego na obszarze ok. 40-60 km w głąb każdego kraju. Aby efekt ten wystąpił niezbędne są:

²³ K. Kuciński: *Współpraca transgraniczna jako przesłanka konkurencyjności regionów*, [w:] *Czynniki i bariery...*, op cit., s. 16-17.

²⁴ Szerzej na ten temat por.: *The Impact of the Development of the Countries of Central and Eastern Europe on the Community Territory*. „Regional Development Studies” 1996, s. 16.

- korzystne warunki topograficzne umożliwiające łatwe przekraczanie granic;
- relatywnie wysoka gęstość zaludnienia po obu stronach granicy;
- brak, w odległości co najmniej 100 km od granicy w głąb każdego z państw, atrakcyjnych, przyciągających ludność – miast.

Szczególnie sprzyjającymi integracji rodzajami aktywności gospodarczej są usługi dla ludności.

Effekt drenażu pojawia się wówczas gdy na pograniczu brak jest odpowiednio wysokiego potencjału rozwojowego, w tym zwłaszcza osób przedsiębiorczych oraz zasobów kapitału. Może to dotyczyć także niezbyt sprzyjających warunków topograficznych wzdłuż granicy. Jednocześnie w każdym kraju są zlokalizowane w pewnej odległości, duże aglomeracje miejskie, dla których otwarcie granicy staje się ważnym impulsem rozwoju. Rozwój ten odbywa się kosztem obszaru położonego bliżej granicy.

Trzeci z wymienionych efektów, umownie nazwany efektem „wyspy” dotyczy pogranicza, na którym warunki geograficzne i historyczne spowodowały wspólny rozwój aglomeracji mimo przynależności jej części do różnych państw. Ta dwu- lub trzy-państwowa aglomeracja rozwija się w dużym stopniu autonomicznie, niezależnie od obszarów położonych w głębi poszczególnych państw.

Ostatni efekt określany mianem wykluczenia polega na tym, że na otwarciu granicy zyskuje tylko jedna część pogranicza, kosztem drugiej. Sytuacja występuje wówczas, gdy poszczególne części nie reprezentują komplementarnej struktury i potencjału społeczno-gospodarczego.

Effekt wykluczenia może mieć charakter przejściowy, gdy po obu stronach granicy występują zróżnicowane ceny towarów lub po jednej z nich istnieją wyraźne braki określonych towarów. Otwarcie granicy doprowadza w pewnym czasie do wyrównania cen oraz zaspokojenia popytu po drugiej stronie granicy. Jednak, jeśli popyt dotyczy towarów o niskim poziomie technologicznym to jego zaspokajanie może przyczyniać się do petryfikacji przestarzałej struktury gospodarczej regionu przygranicznego i opóźniać moment rozpoczęcia jego restrukturyzacji.

Podsumowanie

Reasumując całość rozważań można stwierdzić, że na przedsiębiorczość oraz konkurencyjność regionów przygranicznych i transgranicznych wpływa przede wszystkim charakter granicy. Im dłużej granica

ma charakter bariery przestrzennej, tym większego wysiłku wymaga przezwyciężenie skutków jej funkcjonowania i tym większe jest prawdopodobieństwo pojawienia się – po jej otwarciu – nie tylko pozytywnych efektów kohezji czy „wyspy” ale także drenażu czy wykluczenia.

Pomóc w tym zakresie może zarówno polityka rządu, jak też aktywność władz regionalnych i lokalnych, a także formalizacja struktur współpracy transgranicznej w postaci euroregionów.